
En Az Konuşulan En Çok Merak Edilen: Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinlerde Cinsellik

Gizem YILDIZ¹

Geliş Tarihi: 19.10.2019

Kabul Tarihi: 06.12.2019

Derleme

Öz

Zihin yetersizliği olan bireylerin özellikle ergenlik döneminden itibaren en çok desteğe gereksinim duydukları ve ailelerin konuşmaya en fazla çekindiği konu cinselliktir. Cinsellik sosyo-kültürel normlardan etkilenen bir olgudur ve pek çok kültürde halen tabu olarak görülebilmektedir. Nitekim Türkiye’de de özel eğitim alanında en az konuşulan konulardan biridir. Bu nedenle ülkemizde zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinselliğine yönelik araştırmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye alanyazınına katkı getirecek bu çalışmanın amacı alanyazında zihin yetersizliği olan yetişkinlerde cinsellik eğitimi kapsamında hangi becerilerin çalışıldığını ve bu bireylerin cinselliği nasıl algıladıklarını ortaya koymak, ilgili araştırma bulguları doğrultusunda zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsellik eğitimine ve cinsel yaşamına ilişkin yürütülen araştırmalara ve uygulamalara yönelik öneriler geliştirmektir. Çalışma bir derleme çalışması olarak planlanmış olup, ilk olarak zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsellik eğitimi kapsamında çalışılan becerilerin nasıl sınıflandırıldığı ve bu becerilerin cinsellik becerileriyle olan ilişkisi ortaya konmuştur. İkinci olarak araştırmalarda bu bireylerin cinselliği nasıl algıladıkları incelenmiş, cinsellik eğitiminin önemi ve bu süreçte karşılaştıkları sorunlar paylaşılmıştır. Son olarak araştırma bulguları ışığında zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsel yaşamına ilişkin uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Zihin yetersizliği olan yetişkinler, cinsellik algısı, cinsellik becerileri, cinsellik eğitimi

¹ Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, e-mail: gizemy@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2693-6264

Least Spoken Most Curious: Sexuality in Adults with Intellectual Disability

Submitted by 19.10.2019

Accepted by 06.12.2019

Review

Abstract

Sexuality is a phenomenon affected by socio-cultural norms and because sexuality is still taboo in many cultures, research on this issue is limited. Though sexuality is very important issue in adults with intellectual disabilities. The purpose of this study is to determine what skills are taught in the context of sexuality in studies and how these individuals perceive sexuality. The study is planned as a review study and firstly reveal that how the skills studied in the research on sexual life of adults with intellectual disabilities are categorized, and relationship between these skills and sexuality skills. Secondly, examined how adults with intellectual disabilities perceive sexuality based on literature. According to the findings of the research, independent life skills were studied in the context of sexuality skills with adults with intellectual disabilities. In the studies on literature, it was seen that adults with intellectual disabilities had positive and negative perceptions of sexuality. Positive perceptions of sexuality, desire to establish close relationships with the opposite sex, desire to exhibit sexual behaviors, desire to experience sexuality. Negative perceptions of sexuality are generally manifested by feelings of bad sexuality, fear, anxiety and reservations due to reasons such as sexual abuse, harassment, coercion, unwanted behaviors, unauthorized contact, and exposure to bad sexual discourse. Another perception of sexuality, adults with intellectual disabilities can not make sense of sexuality due to lack of information about sexuality. Finally, in the light of the research findings, recommendations were made for the practice and further researches regarding the sexual life of adults with intellectual disabilities.

Keywords: Adults with intellectual disability, perception of sexuality, sexuality skills, sexual education

Giriş

Cinsellik

Cinsellik; doğumdan önce başlayıp yaşam boyu devam eden, açlık ve korunma gibi insanların temel içgüdülerinden biri olmakla birlikte biyolojik temelli, öğrenme ile gelişen (CİSED, 2019), insanların sosyo-kültürel yaşantıları, değerleri, inanışları, tutumları, dünyayı anlamlandırma şekilleri, fiziksel görünüşleri, zihinsel süreçleri, içinde buldukları toplum ve normlardan etkilenen geniş bir kavramdır. Cinsellik; biyolojik, psikolojik, fizyolojik, sosyal, kültürel, ahlaki, dini, antropolojik, ekonomik ve politik boyutları olan karmaşık bir olgudur (DeLamater ve Plante, 2015; Ward, 2000; WHO, 2006).

Biyolojik yaklaşıma göre cinsellik hem içgüdüsel hem de biyolojik temeli olan (CİSED, 2019), merkezi sinir sistemi, genital organlar, duyu organları, hormon ve kimyasal maddelerin etkileşime girdiği bir süreçtir. Cinselliğin psikolojik boyutunu ise o cinselliğin kiminle, nasıl, ne zaman, nerede yaşanacağını, doyuma nasıl ulaşılacağını, nasıl şekilleneceğine karar vermede etkili olan insan psikolojisi, karakter özellikleri, duygular, düşünceler, algılar, tutumlar ve geçmiş travmalar oluşturur. Kişilerin yetiştiği ve içinde yaşadığı çevre, alt kültür, toplumsal ve ahlaki yapı ve sosyal normların cinsel davranışları etkilemesi cinselliğin sosyo-kültürel boyutudur (Bozdemir ve Özcan, 2011; Coleman, 2007; WHO, 2006; World Association for Sexual Health, 2008).

Cinsellikle ilgili tabulara rağmen tarihte yaşanan olaylar ve hak arayışlarıyla, çıkarılan yasal düzenlemelerle, teknoloji ve bilimle gelişen dünyada cinselliğin temel bir insanlık hakkı olduğunu, herkesin cinselliği yaşama özgürlüğü olduğunu ifade eden çağdaş cinsellik anlayışı başlamıştır (Coleman, 2007; WHO, 2006). Bu anlayışla birlikte din, dil, ırk, engel, cinsiyet gibi değişkenlere bakılmaksızın cinselliğin tüm insanlar için temel hak olması gündeme gelmiştir. John Gagnon ve William Simon (1973) tarafından tanımlanan *Cinsel Senaryo Kuramı (Sexual Script Theory)* bireylerin cinsel davranışlarının sosyal davranışlar olduğunu ve sosyal

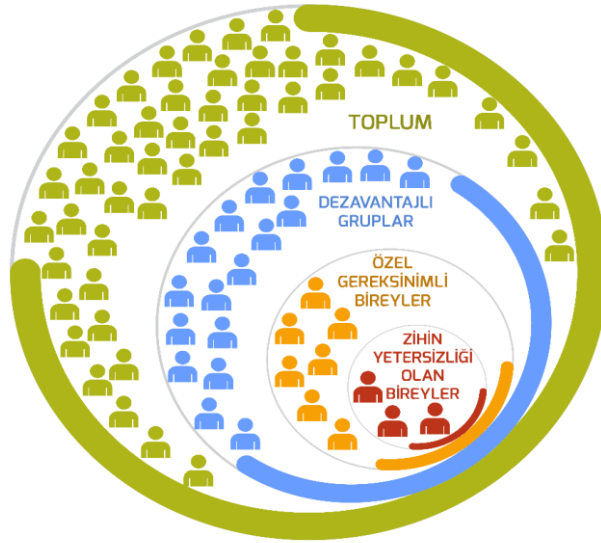
senaryolar içerisinde şekillendiğini savunmaktadır. Bu kuram, belli sosyal grupların özellikleri ve inançları doğrultusunda cinsel davranışların farklılaşabildiğini, sosyal senaryoların da bireylerin zihinsel yapılarını temsil eden, onların deneyimlerini, kendilerinin ve başkalarının davranışlarını anlamlandırmaya yaradığını ileri sürmektedir (DeLamater ve Plante, 2015). Dolayısıyla bireylerin içinde yaşadıkları toplumun, kültürün, sahip oldukları zihinsel, fiziksel, sosyal ve biyolojik özelliklerin cinsel deneyimlerini ve cinselliği nasıl anlamlandırdıklarını etkileyen faktörler olduğu söylenebilir. Bu nedenle belli özellikleriyle normdan ayrılan sosyal grupların cinselliği ve cinsel davranışları normdan farklılaşabileceği gibi farklı sosyal grupların farklı özelliklerine göre de çeşitlenebilir. Bireyin cinsellik konusuna yaklaşımı, inancı ve toplum tarafından yönlendirilişiyle şekillenebildiği için öğrenilmiş sosyal kavramlar haline dönüşmektedir (Bilgiç, 2015). Toplumsal normlardan farklılaşan azınlıklar ve dezavantajlı grupların olumlu ya da olumsuz maruz kaldığı tüm yaşantılar, cinselliği deneyimleme ve anlamlandırma süreçlerini çeşitli biçimlerde etkileyebilir.

Zihinsel süreçlerdeki farklılıklarıyla toplumsal normlardan ayrılan zihin yetersizliği olan bireyler dezavantajlı grup olarak bir azınlığı oluşturmaktadır (Bennet ve Coyle, 2007; DeLamater ve Plante, 2015; Perlin ve Lynch, 2016). Dolayısıyla zihin yetersizliği olan bireylerin cinselliği öğrenmelerini gerektirmesi nedeniyle farklılaşabilmektedir. İzleyen başlıklarda bu konulara ilişkin detaylı bilgi verilmiştir.

Bir Azınlık Olarak Zihin Yetersizliği Olan Bireyler

Her birey bir sosyal çevrede doğar ve büyüdükçe bu sosyal çevrenin bir ürünü olmaya başlar. Gereksinimleri doğrultusunda çeşitli sosyal gruplarla birlikte yaşamaya ihtiyaç duyar. Yaşanılan toplumun kültürü insan hareketlerinin yazılı olmayan çeşitli kurallara göre düzenlendiği normlardan oluşur (İnci, 2010). Bir ya da birden fazla özellik ile bu normların dışında kalan gruplar sayısal olarak çoğunluğun altında kalarak azınlıkları oluşturmaktadır.

Azınlık kavramı, dil, din, ırk, etnik köken gibi değişkenlerle taşıdıkları özellikler bakımından yaşadıkları toplumdan farklı olan ve sayıca az olan topluluğu ifade etmektedir (Kymlicka, 1995). Azınlıklar zaman zaman çeşitli nedenlerle çoğunluğun ulaşabildiği kaynak ve koşullar açısından dezavantajlı konumda olabilmektedir. Dezavantajlılık kavramı ise bireylerin diğer bireylere göre daha uygunsuz koşul veya durumlar içinde bulunması ve bu durumun sonucunda yaşamlarında çeşitli engellerin oluşması, kendi kendine yetebilecek araç ve kaynaklara erişimde engellenmiş olması durumudur (Mayer, 2003; Scutella, Wilkins ve Horn, 2009; Yıldırım, 2011). Bireyin engel ya da yetersizlik durumu da onu normlardan ayırmakta, onun bir azınlık üyesi bir dezavantajlı grup üyesi olmasına neden olmaktadır (Bennet ve Coyle, 2007; Perlin ve Lynch, 2016). Dezavantajlı bir grubu oluşturan özel gereksinimli bireyler içerisinde istihdam, cinsellik, topluma tam katılım vb. pek çok alanda en çok zorluk yaşayan grubun ise bilişsel özelliklerde yaşanan güçlükler nedeniyle zihin yetersizliği olan bireyler olduğu söylenebilir.

Şekil 1. Bir azınlık olarak zihin yetersizliği olan bireyler²

Şekil 1’de görüldüğü gibi zihin yetersizliği olan bireyler toplumun azınlığını oluşturan dezavantajlı gruplar içerisinde başka bir azınlık olan özel gereksinimli bireyler kategorisinde

² Şekil 1 Bennet ve Coyle (2007) ile Perlin ve Lynch (2016) kaynaklarından yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

yer alır. Şekil 1'e bakarak zihin yetersizliği olan bireylerin azınlık bir grup içerisinde daha küçük bir azınlığı temsil ettiği ifade edilebilir.

Toplumda normal gelişim gösteren bireyler için bile halen tabu olan cinsellik, dezavantajlı gruplar için daha büyük bir karmaşa haline dönüşebilmektedir. Özellikle bilişsel süreçlerde zorluk yaşayan, davranışların nedenlerini belirlemekte, soyut kavramları algılamakta, neden sonuç ilişkisi kurmakta, olayları yorumlamakta ve analiz etmekte güçlük çeken zihin yetersizliği olan bireyler için cinselliği anlamlandırmak çok daha karmaşık bir hal alabilmektedir (Bennet ve Coyle, 2007; Perlin ve Lynch, 2016; Shuttleworth, 2006). Bu derleme çalışmasının amacı zihin yetersizliği olan yetişkinlerde cinsellik eğitimi kapsamında hangi becerilerin çalışıldığını ve bu bireylerin cinselliği nasıl algıladıklarını ortaya koyarak, araştırmalara ve uygulamalara yönelik öneriler geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsellik eğitimine ilişkin araştırmalar derlenerek çalışılan beceriler sınıflandırılmış, bu becerilerin cinsellik becerileriyle olan ilişkisi ortaya konmuştur. İkinci olarak alanyazında zihin yetersizliği olan genç ve yetişkinlerin cinselliği nasıl algıladıkları incelenmiş, bu süreçteki karşılaşılan sorunlara ve cinsellik eğitiminin önemine ilişkin bilgiler derlenmiştir.

Zihin Yetersizliği Olan Bireyler ve Cinsellik

Zihin yetersizliği olan bireyler, dünyaya pek çok alanda destek gereksinimiyle birlikte gelmektedir. Bu alanlardan birisini de cinsellik oluşturmaktadır. Günümüzde normal gelişim gösteren bireyler için bile halen tabu olan cinsellik, zihin yetersizliği olan bireyler düşünüldüğünde genelde akla ilk olarak kuşku, sorun, endişe, korku gibi olumsuz duyguları getirmektedir. Öte yandan zihin yetersizliği olan bireylerin bilişsel gelişimi akranlarından farklılaşırken, biyolojik ve cinsel gelişimi normal gelişim gösteren bireylerle benzer şekilde seyrettiği için cinsel deneyimleri yaşama dürtüleri ve girişimleri de benzerlik göstermektedir.

Bu durum biyolojik açıdan benzer ilerleyen bir sürecin bilişsel ve psikolojik açıdan farklılaştığını ve zihin yetersizliği olan bireylerin cinselliği anlamlandırılması sürecinde desteğe gereksinim duyduğunu göstermektedir (Fitzgerald ve Withers, 2011; Kijak, 2013; Medina-Rico vd., 2018; Parchomiuk, 2013).

Ergenlik döneminde tıpkı akranları gibi zihin yetersizliği olan gençler de cinsel içerikli davranışları sergileyebilmektedirler. Bu cinsel içerikli davranışlar, bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemine uygun şekilde sergilenmiyorsa ve işlevlerini yerine getiremiyorsa davranış problemleri oluşabilmektedir (Gougeon, 2009; Gürbüz, 2018). Zihin yetersizliği olan bireylerin cinsel gelişimleri, normal gelişim gösteren bireylerle benzer olsa da zihin yetersizlikleri nedeniyle cinselliği anlamlandırma, yorumlama ve ortama, duruma uygun cinsel davranış sergileme konusunda akranlarından farklı davranabildikleri görülmektedir. Bu durum zihin yetersizliği olan bireylerin akranlarından daha fazla cinsel sorunlar yaşadığı, daha fazla problem davranış gösterdiği algısına neden olmaktadır (Kijak, 2013; Schaafsma vd., 2014). Toplum, bu bireylerin almış olduğu etikete bağlı olarak uygunsuz davranış sergileme ihtimalinin yüksek olduğunu düşünmekte ya da diğer insanlar için normal sayılan davranışları zihin yetersizliği olan bireyler için uygunsuz bulabilmektedir (Brown ve McCann, 2018; Dekker vd., 2014; Pownall vd., 2011). Örneğin, normal gelişim gösteren herhangi biri karşı cinsi öpme, sarılma, kendi cinsel organına dokunma, mastürbasyon gibi davranışları ergenlik döneminde yoğun bir şekilde sergileyebilir. Bu durum toplum tarafından normal karşılanabilir. Ancak bu kişi zihin yetersizliği olan genç olduğunda sergilediği bu davranışları toplum tarafından daha çok dikkat çeker ve farklı olumsuz algılara neden olabilir. Dolayısıyla zihin yetersizliği nedeniyle pek çok alanda toplumdaki dışlanan bu bireyler için cinsellik eğitiminin yokluğunda, dürtüleriyle göstermiş oldukları çeşitli uygun olmayan cinsel davranışların sergilenmesi toplumsal dışlanma nedeni olarak karşımıza çıkabilmektedir. Normal gelişim gösteren bireylerin birbirleriyle olan yakın etkileşimleri normal karşılanırken zihin yetersizliği

olan bireyin aynı davranışı göstermesi büyük bir soruna dönüşebilmektedir (Brown ve McCann, 2017; Perlin ve Lynch, 2016). Oysa bu durumların temel nedenleri zihin yetersizliği olan bireylere bireysel farklılıkları ve özellikleri doğrultusunda cinsellik eğitim verilmemesi, cinsellikle ilgili eksik yada yanlış bilgilendirmeler, cinsellikle ilgili deneyimlerinin çok sınırlı olması ve çoğu zaman farkında olmadan gerçekleştirdikleri problem davranışların cinsellik gibi hassas bir konuda ortaya çıkması şeklinde ifade edilebilir. Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi toplum bu bireylerin cinselliği yaşamasına ön yargılı yaklaşabilmektedir (Frawley ve Wilson, 2016; Leutar ve Mihokovic, 2007; Medina-Rico vd., 2018; Tice ve Harnek Hall, 2015; Schaafsma vd., 2014).

Sözü edilen bu olumsuzlukları önlemede ve zihin yetersizliği olan bireylerin topluma katılım düzeyini arttırmada cinsellik eğitimi kritik öneme sahiptir. Cinsellik, biyolojik, psikolojik, fizyolojik, sosyal, kültürel, ahlaki, dini, antropolojik vb. çok boyutlu karmaşık bir yapı olduğu için zihin yetersizliği olan bireylerin cinsellik eğitiminden bahsederken, bu bireylerin söz edilen her bir boyutta öğrenme özellikleri, farklılıkları ve gereksinimleri dikkate alınmalıdır. Zihin yetersizliğinin en temel değişkeni olan zihinsel süreçlerde akranlarından geride olma durumu, cinselliğin deneyimlenmesinde, anlamlandırılmasında büyük rol oynamaktadır (Parchomiuk, 2012). Ayrıca zihinsel olarak kendine yetemeyen ve başkalarına bağımlı yaşayan zihin yetersizliği olan bireylerin, dışarıya bağılı olma durumu onları cinsel istismar için açık hedef haline de getirebilmektedir (Enow vd., 2015; İnci, 2010; Murphy ve O'Callaghan, 2004). Dolayısıyla dezavantajlı gruplar içerisinde en çok zihin yetersizliği olan bireylerin cinsellik eğitimine gereksinimi olduğu ifade edilebilir. Cinselliği normal gelişim gösteren bireyler gibi yaşamaya hakları olan bu bireylerin cinsel yaşamının normal seyrinde devam etmesini sağlamak özel eğitimin işidir (Conod ve Servais, 2008; Medina-Rico vd., 2018; Schaafsma vd., 2014). Cinsellik eğitimi doğumda başlayıp yaşam boyu devam eden bir eğitim sürecini kapsasa da cinsel yaşamın başlaması ve cinselliğin anlamlandırılması ergenlik yıllarına

rastlamaktadır. Bu nedenle cinsel davranışların ortaya çıktığı ergenlik ve genç yetişkinlik yılları zihin yetersizliği olan bireyler için izlenmesi ve gerekli desteklerin sağlanması gereken kritik dönemlerdir.

Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinlere Cinsellik Eğitimi Kapsamında Öğretilen Beceriler

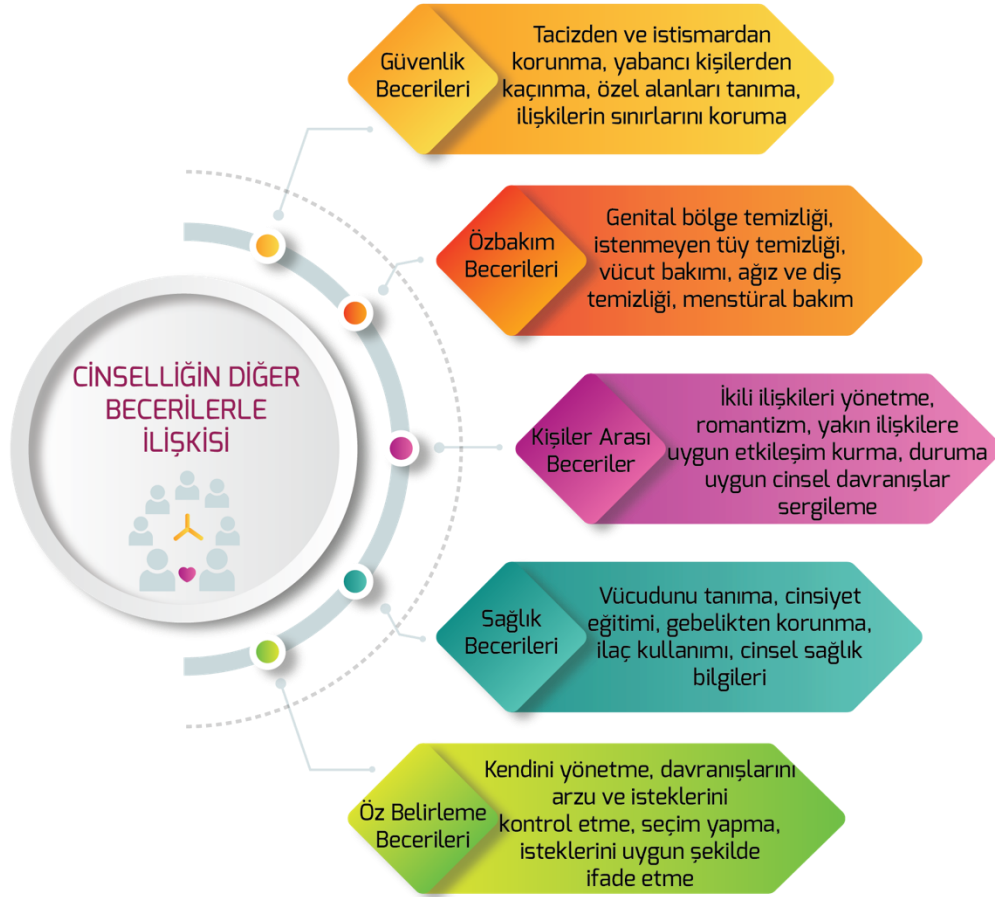
Yetişkinliğe hazırlanma, erken çocukluktan başlayıp yaşam boyu eden bir süreçtir. Çocukluğun ilk yıllarından itibaren sorumluluk duygusu kazandırmak, temel bağımsız yaşam becerilerini edindirmek bireyin daha bağımsız bir yetişkin olmasına hizmet etmektedir. Yetişkin olmak, tek başına problem çözme, üretken olma, bilgiye ulaşma ve yorumlama, kişilerle uygun etkileşime girme, karar verme, sorumluluk alma, meslek edinme, evlenme, çocuk yetiştirme gibi pek çok beceriyi beraberinde getiren yaşamın daha karmaşık ve soyut bir hal aldığı dönem olarak ifade edilebilir (Merriam ve Clark, 2006; Morris ve Klunk, 2016; OECD, 2013). Yetişkin beyin kuramına göre bebeklik dönemi hariç, insan beyninin en hızlı geliştiği dönem ergenlik dönemidir. Bilişsel gelişim kuramı da buna paralel olarak bireylerin öğrenmelerinin 11 yaşından itibaren soyut işlemler döneminde başladığını ve bu dönemin yetişkinliğe hazırlanmanın ilk adımı olduğunu ifade eder (Kochhar-Bryant ve Greene, 2009). Dolayısıyla ergenlik dönemi tüm gelişimlerin hızlı olduğu yetişkinliğe geçişin ilk evresi olarak düşünülmektedir (Arnett, 2010). Dünya Sağlık Örgütü ergenlik döneminin yaş aralığını 10-19, gençlik dönemini ise 15-24 şeklinde belirtmektedir (WHO, 2019).

Ergenlikte başlayan fizyolojik ve biyolojik değişimlere, öz bakım becerileri, kişiler arası beceriler, mesleki beceriler, kendini yönetme, sorumluluk alma gibi bağımsız yaşam becerilerinin edinimini gerektiren pek çok yetişkin becerisi eşlik eder. Bu becerilerden biri de cinsellikle ilgili becerilerdir. Cinsellik pek çok beceri alanından etkilenen çok boyutlu bir alandır (Conod ve Servais, 2008). Bu nedenle cinsellik becerileri pek çok beceri alanıyla etkileşim halindedir.

Alanyazında zihin yetersizliği olan bireylerin cinsel yaşamlarına yönelik yürütülen araştırmalar cinselliğın pek çok farklı beceriyle ilişkisi olduğu ortaya koymaktadır. Bu başlıkta zihin yetersizliği olan ergen ve yetişkinlerin (10 yaş ve üzeri) cinselliğiyle ilgili araştırmalarda cinsellik becerileri kapsamında hangi becerilerin çalışıldığına değinilmiştir. Bu araştırmalar çalıştıkları becerilere göre sınıflandırıldığında; menstüral dönemde ped değıştirme ve menstüral bakım becerisi (Ersoy, 2005; Öncül ve Yücesoy-Özkan, 2010), mastürbasyon becerisi (Akın Bülbül, 2012; Kuloğlu-Aksaz ve Fırat, 1992; Wilson vd., 2011), insan anatomisi, üreme sistemi, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, cinsiyet eğitimi, biyolojik bilgileri kapsayan cinsellik eğitimi programları (Gardiner ve Braddon, 2009; Garwood ve McCabe, 2000; Grossman vd., 2013; Kadioğlu, 2005; Konur Er vd., 2016; Schaafsma vd., 2013; Tullis ve Zangrillo, 2013), cinsel ilişki ve gebelikten korunma (Shandra ve Chowdhury, 2012; Swango- Wilson, 2011; Van Schrojenstein vd., 2011), cinsel istismar ve korunma (Akrami ve Davudi, 2014; Balogh vd., 2001; Bowman, Scotti ve Morris, 2010; Küçük, 2012; McCabe vd., 1994), özel hayata ilişkin sosyal beceriler, flört etme, evlilik, yakın ilişkileri yönetme (Garwood ve McCabe, 2000; Hayashi vd., 2011; Rushbrooke vd., 2014; Swango- Wilson, 2011; Tullis ve Zangrillo, 2013), cinsel sağlık (Cangöl vd., 2013; Leutar ve Mihokovic, 2007; McCarthy, 2009; Quinn ve Browne, 2009; Tarhan, 2004; Thompson vd., 2016), cinselliğın sosyo-kültürel normlar ve kişiler arası becerilerle ilişkisi (Hanass-Hancock vd., 2018) gibi becerilerin çalışıldığı görölmektedir.

Göröldüğü gibi cinsellik eğitimi kapsamında çalışılan birçok beceri güvenlik becerileri, kişisel bakım becerileri, sağlık becerileri, öz belirleme (kendini yönetme, karar verme, seçim yapma vb.) ve kişiler arası becerileri gibi bağımsız yaşam becerilerini içermektedir. Öyle ki sağlıklı cinsel yaşamın gerektirdiğı mastürbasyon ve cinsel ilişki gibi temel cinsellik becerileri dışındaki becerilerin (flört etme, yakın ilişki kurma, romantik etkileşim kurma, duruma uygun cinsel davranışları seçme vb.) çoğunlukla sosyal beceri kapsamında yer aldığını göstermektedir.

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak cinsel yaşam gerektirdiği becerilerin çoğunlukla bağımsız yaşam becerilerinden oluştuğu ifade edilebilir. Bu sonuçlar ışığında cinselliğin diğer becerilerle olan ilişkisi Şekil 2’de özetlenmiştir. Şekil 2’ye göre cinsellik becerileri en genel anlamda çoğu bağımsız yaşam becerisiyle yakından ilişkilidir. Zihin yetersizliği olan genç ve yetişkinlerin cinselliği düşünüldüğünde ilk akla gelen karşı cinsle kurduğu etkileşimdir. Partnerine nasıl yaklaştığı, nasıl konuştuğu, kurduğu yakın ilişki, flört şekli kişiler arası becerileri, iletişimi dolayısıyla sosyal becerileri içinde barındırmaktadır.

Şekil 2. Cinsellikle ilgili becerilerin diğer beceri alanlarıyla ilişkisi

Partneriyle ilişkisinde sınırları çizmesi, özel alanlara dikkat etmesi, istismara karşı tepki vermesi için güvenlik becerilerini edinmiş olması gerekmektedir. Benzer şekilde kendini savunabilmesi, özel konularda seçim yapması, duygu ve düşüncelerini uygun şekilde ifade

etmesi, arzularını kontrol etmesi kazanmış olduğu öz belirleme becerileriyle ilişkilidir. Menstürasyon döneminde kadınların ped kullanımı, gebelikten korunma yolları cinsel sağlıkla ilgili becerileri, hijyen, vücut temizliği ve bakımı, istenmeyen tüy temizliği, genital bölge temizliği gibi beceriler de yine cinselliğin içerisinde yer alan öz bakım becerilerini kapsamaktadır.

Cinselliğin bağımsız yaşam becerileriyle olan doğrudan ilişkisi, zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinselliği algılamalarında da rol oynamaktadır. Partnere uygun yaklaşım, doğru iletişim şekli cinsellikle ilgili olumlu bir algı yaratabilirken, yaşanan bir istismar durumu ya da doğru olmayan öğretiler olumsuz bir algı yaratabilir.

Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinler Cinselliği Nasıl Algılıyor?

Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin yaşam boyu kazanmaları gereken bağımsız yaşam becerilerinden biri cinsellik becerileridir. Ancak cinsellik yalnızca beceri düzeyinde değerlendirilemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Temel cinsellik becerilerini edinmiş olan bireylerin cinsel yaşamları sağlıklı ve uygun şekilde ilerlemiyor olabilir. Cinsellik, içinde yaşanan toplumdaki ve kültürden, bireyin dünyayı anlamlandırma şekline, fiziksel görünüşten, zihinsel süreçlerden, inanışlardan ve normlardan etkilenen, davranış, tutum, algı, inanç gibi pek çok değerle birlikte anlam bulan bir kavram olduğu için (DeLamater ve Plante, 2015; Ward, 2000; WHO, 2006) bu boyutlardan birinde bile sorun oluştuğunda ya da desteğe gereksinim olduğunda, cinsellik doğru ve uygun şekilde yaşanamayabilir. Cinsellik algısı da bu boyutlardan biridir ve cinsel yaşamı önemli düzeyde etkiler (Chrastina ve Vecerova, 2018).

Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin soyut kavramları algılama güçlüğü göz önünde bulundurulduğunda cinselliği anlamlandırmaları ve yorumlamalarının güç olabileceğini söylemek mümkündür (Brown ve McCann, 2017). Özellikle gençlik ve yetişkinlik döneminde

beliren pek çok sorumlulukla birlikte cinsel yaşam da öğrenilmesi ve uygun şekilde deneyimlenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Tice ve Harnek, 2008).

Alanyazında zihin yetersizliği olan genç ve yetişkinlerin cinselliği nasıl algıladıklarına ilişkin bilgiler içeren çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Azzopardi-Lane ve Callus (2014) zihin yetersizliği olan bireylerin cinsel algı ve deneyimlerinin kültürel ve sosyal normlardan nasıl etkilendiğini incelemişlerdir. Araştırmada bu bireylerin cinselliği anlamlandıramadığı, sürekli başka yetişkinlerin kontrolü altında yaşadıkları için özel hayatlarının olmadığı, cinsel yaşamlarına karışıldığı, cinselliği normal gelişim gösteren bireyler gibi yaşayabilmek için bazı desteklere gereksinim duydukları ve bu desteklerin sosyal normlar yüzünden sağlanamadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Benzer bir araştırmada yetersizlikleri nedeniyle toplumdan dışlandığını hisseden bu bireylerin cinselliği kötü ve uygunsuz bir eylem olarak algıladığı, kendi cinselliklerinin farkında olmadıkları ifade edilmiştir (Fitzgerald ve Withers, 2011). Öte yandan zihin yetersizliği olan yetişkinler tıpkı diğer bireyler gibi cinselliği yaşamak istediklerini, sağlıklı bir cinsel yaşam için gerekli desteklerin sağlanmasını ve kendilerini fırsat sunulmasını istediklerini dile getirmişlerdir (Bernert, 2011; Brown ve McCann, 2018; Friedman vd., 2014; Turner ve Crane, 2016).

Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinselliği tam olarak algılayamadıklarını ifade eden araştırmalar bu bireylerin cinsel sağlık, güvenli cinsel ilişki, yasal konular, gebelikten korunma gibi konularda oldukça yetersiz bilgi sahibi olduklarını göstermiştir (Galea vd., 2004; Greenwood ve Wilkinson, 2013; İşler vd., 2009; Mandan-Sürücü, 2009; McCabe ve Cummins, 1996; McCabe, 1999). Cinsellik konusunda sınırlı düzeyde bilgi sahibi olanlar ise bu bilgileri nasıl kullanacağını, bir ilişkiyi nasıl yaşayacağını bilemediğini ve gerekli bilgilere ulaşamadıklarını dile getirmişlerdir (Kijak, 2011; Frawley ve Wilson, 2016; Murphy ve O'Callaghan, 2004). Cinselliği doğru bir şekilde yaşamayı isteyen bu bireyler bilgi eksikliği ya

da yanlış bilgiler nedeniyle güçlük yaşadıklarını ve doğru olanı öğrenmek istediklerini ifade etmektedirler (Bernert, 2011; Löfgren-Martenson, 2012).

Cinselliğe yönelik bilgi yetersizliğini vurgulayan fazla sayıda araştırma olmasına rağmen bazı araştırmalarda zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsel deneyimleri olduğunu göstermektedir. Cinsel deneyimlerin bireyin yetersizlik derecesi ve eğitim durumuna göre farklı düzeylerde anlamlandırıldığı görülmektedir. Kimi araştırmalarda bu bireylerin cinselliği ilk olarak mastürbasyon, cinsel ilişki gibi cinsel içerikli davranışlarla algıladığı, mastürbasyonu çoğunlukla erkeklerin yaptığı bir şey olarak gördükleri, cinselliğin tabu olduğu, ayıp ve günah olarak algılandığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Conod ve Servais, 2007; İşler vd., 2009).

Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinselliğe olan algılarına etkisi bulunan bir diğer konu ise cinsel istismardır. Bir grup araştırmada zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsel istismara maruz kalması durumunda cinselliği istismarla anlamlandırıldığı, cinselliğe karşı korku duyduğu ve olumsuz duygular geliştirdiği sonuçlarına varılmıştır (Cole, 1984; Eastgate vd., 2011; Greenwood ve Wilkinson, 2013; Firth vd., 2001; Keilty ve Connelly, 2001; McCabe ve Cummins, 1996). Ayrıca bireylerin cinsel istismara maruz kalmasalar bile yetersiz bilgi ve deneyim nedeniyle cinselliğe karşı kaygı, endişe, utanma, korkma gibi olumsuz algıları olduğu da ortaya konulmuştur (Bernert ve Ogletree, 2013; Turner ve Crane, 2016).

Cinselliğe yönelik var olan bu olumsuz algılara karşın daha öncede ifade edildiği gibi zihin yetersizliği olan yetişkinlerin akranları gibi cinselliği yaşama istekleri hem biyolojik hem de duygusal olarak kendini göstermektedir (Bernert, 2011; Brown ve McCann, 2018; Friedman vd., 2014; Turner ve Crane, 2016). Araştırmalarda zihin yetersizliği olan yetişkinler karşı cinse ilgi duyduklarını, flört etmek, sevgili olmak hatta evlenmek istediklerini sıklıkla dile getirmektedir. Cinselliğin çoğunlukla cinsel içerikli davranışlar (mastürbasyon, cinsel ilişki, öpüşme vb.) ile değil, yakın ilişki kurma, sarılma, sevgili olma, evlenme gibi duygusal bağların yer aldığı davranışlarla algılandığı görülmektedir (Friedman vd., 2014; McCabe, 1999;

Parchomiuk, 2013; Rushbrooke vd., 2014). Söz edilen bu araştırmaların sonuçları doğrultusunda zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinselliği algılamaları çeşitli temalar altında toplanmıştır. Bu temalar Şekil 3'te özetlenmiştir.

Şekil 3. Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsellik algıları

Şekil 3'te görüldüğu gibi zihin yetersizliği olan yetişkinlerin kendi cinselliklerine yönelik algıları “olumlu” ya da “olumsuz” olabildiğu gibi bilgi eksikliğine ve zihin yetersizliğine bağlı olarak “anlamlandırılmama” şeklindedir. Araştırmalarda cinselliğe yönelik *olumlu algılar* karşı cinsle yakın ilişkiler kurma isteği (özel ilgi duyma, flört etme, evlilik, sevgili olma gibi), cinsel içerikli davranışlar sergileme isteği (mastürbasyon, cinsel ilişki, öpüşme, sarılma, dokunma), cinselliği yaşama isteği (cinselliğin onlar için önemli olması, cinsel yakınlık yaşama isteği, kendilerine fırsat sunulması) şeklindedir. Cinselliğe yönelik *olumsuz algılar* genellikle cinsel istismar, taciz, zorlama, istenmeyen davranışlar, izinsiz temas, cinselliğe ilişkin kötü söylemlere maruz kalma gibi nedenlerle cinselliği kötü görme, korku, endişe ve çekince duygularıyla kendini göstermektedir. *Cinselliğin anlamlandırılmaması* ise zihin yetersizliği

olan yetişkinler cinselliğe yönelik bilgi eksikliği, yanlış bilgilere sahip olma, cinsine uygun arzuları tanımlayamama, cinsiyetinin farkında olmama gibi durumlarla ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinselliğe yönelik olumsuz görüşlere rağmen cinsellik hakkında az bilgi sahibi oldukları, yanlış öğretiler ya da istismar nedeniyle cinsellikten korktukları ancak öğrenmeye istekli oldukları, cinselliği merak ettikleri ve deneyimlemek istedikleri görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Tüm insanlar sosyal bir grubun üyesi olarak cinselliği farklı şekillerde deneyimlerler. Zihin yetersizliği olan bireyler, bilişsel özellikleri bakımından normal gelişim gösteren bireylerden farklılaşsa da cinsel gelişimleri, içgüdüleri, hazları, cinsel istekleri toplumdan farklılaşmamaktadır. Araştırmalar, bu bireylerde de cinsel isteklerin, aşkın, arzunun ortaya çıktığını göstermektedir (Lawson, 2005; Löfgren-Martenson, 2012; Sarah Smith, 2006; Shuttleworth, 2006). Bu bağlamda bu bireylerin cinselliği nasıl algıladığı ve cinsel yaşamda hangi becerileri sergiledikleri, onların cinsel gelişimlerini ve cinsel yaşamlarını desteklemek konusunda önem arz etmektedir. İlgili araştırmaları zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsellik algıları ve cinsellik eğitimi kapsamında çalışılan beceriler temelinde derleyen bu çalışmanın cinsellik eğitimi uygulamalarına ve araştırmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Araştırmalarda cinsellik eğitimi kapsamında çalışılan becerilerin bağımsız yaşam becerileriyle ilişkisi olduğu görülmektedir. Cinsellik eğitiminde; öz bakım becerileri (Akın Bülbül, 2012; Ersoy, 2005; Garwood ve McCabe, 2000; Grossman vd., 2013; Kadioğlu, 2005; Konur Er vd., 2016; Kuloğlu-Aksaz ve Fırat, 1992; Öncül ve Yücesoy-Özkan, 2010), güvenlik becerileri (Balogh vd., 2001; Bowman, Scotti ve Morris, 2010; Küçük, 2012; McCabe vd., 1994), sosyal beceriler (Garwood ve McCabe, 2000; Hanass-Hancock vd., 2018; Hayashi vd., 2011), sağlık becerileri (Cangöl vd., 2013; Gardiner ve Braddon, 2009; McCarthy, 2009; Quinn

ve Browne, 2009; Schaafsma vd., 2013), ve öz belirleme(Brown ve McCane, 2018; Hayashi vd., 2011; McCarthy, 2009) gibi pek çok bağımsız yaşam becerisinin çalışılmaktadır. Bu durum zihin yetersizliği olan yetişkinlerin sağlıklı bir cinsel yaşama sahip olmalarının gereksinim duydukları bağımsız yaşam becerilerini edinmelerine bağlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla hem zihin yetersizliği olan yetişkine hem de ailesine bağımsız yaşam becerilerinin öğretimini içeren kapsamlı cinsellik eğitimi sunulmalıdır. Araştırmaların cinsellik eğitim boyutunda yalnızca ped değiştirme ya da mastürbasyon öğretimi ile sınırlı kalmayıp (Wilson vd., 2011), flört etme, yakın ilişki kurma, karşı cinsle uygun şekilde etkileşim kurma, nazik olma, sevgi ve ilgiliyi anlama ve karşılık verme gibi sosyal becerilerin; cinsel istismardan, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan ve gebelikten korunma gibi güvenlik ve sağlık becerilerinin; kendini yönetme, isteklerini ve davranışlarını kontrol etme, karar verme, seçim yapma, isteklerini uygun ifade etme gibi öz belirleme becerilerinin öğretimine yer verilmesi önerilmektedir.

Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsellik algılarını inceleyen araştırmalar ise bu bireylerin cinselliği çeşitli faktörlere bağlı olarak farklı şekillerde algılayabildiklerini göstermektedir. Buna göre Şekil 3'te verildiği gibi bu bireyler cinsellikle ilgili yakın ilişkiler kurma isteği, cinsel içerikli davranışlar sergileme, cinsel ilişki yaşama isteği gibi olumlu yaklaşımlarla birlikte, cinsiyetini anlamlandıramama, bilgi eksikliği ve cinselliği kötü algılama gibi olumsuz yaklaşımlar da sergileyebilmektedir (Azzopardi-Lane ve Callus, 2014; Cole, 1984; Galea vd., 2004; Greenwood ve Wilkinson, 2013; Firth vd., 2001; Fitzgerald ve Withers, 2011; Frawley ve Wilson, 2016; Friedman vd., 2014; Keilty ve Connelly, 2001; Kempton ve Kahn, 1991; Löfgren-Martenson, 2012; McCabe, 1999; McCabe ve Cummins, 1996; Murphy ve O'Callaghan, 2004; Parchomiuk, 2013; Rushbrooke vd., 2014). Cinselliğe yönelik algılar ve cinsel deneyimlerin ne düzeyde ne şekilde karşılanacağı, yetersizliğin doğası, derecesi, bireyin yaşadığı toplumsal yapı, kültür, bireyin sağlığı gibi pek çok etmenden etkilenmektedir (Brown

ve McCann, 2018; Chrastina ve Vecerova, 2018). Öte yandan korunma gereksinimi olan bu bireyler için cinsellik eğitiminin yetersizliği, kaynakların azlığı ve sosyo-kültürel değerlerin göz ardı edilmesi alandaki en önemli engeller olarak belirtilmiştir (Lafferty vd., 2012). Dolayısıyla cinselliğe ilişkin doğru yaklaşım edindirilirken sözü edilen faktörlerin göz önünde bulundurularak eğitim sunulması önerilmektedir. Bu noktada unutulmaması gereken yetişkin her birey aynı cinsel dürtülere ve cinselliği yaşama konusunda aynı haklara sahip olmasıdır. Bu doğrultuda zihin yetersizliği olan yetişkinlerin de tıpkı normal gelişim gösteren bireyler gibi bir cinsel yaşamı olabileceği düşünülerek buna uygun cinsellik eğitimleri verilmeli, bu bireylerin cinselliği doğru algılamaları ve anlamlandırmaları konusunda gerekli destek hizmetler sağlanmalıdır (Wilkinson, Theodore ve Raczka, 2015).

Görüldüğü gibi alanyazında zihin yetersizliği olan bireylerin cinselliğine yönelik çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu bireylerin yetişkinlik döneminde cinselliği nasıl algıladıklarını içeren araştırmalar alanyazının küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye’de ise zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinselliğine yönelik araştırma sayısı oldukça sınırlıdır (Akın Bülbül, 2012; Ersoy, 2005; Gürbüz, 2018; Konuk vd., 2016; Küçük, 2012; Kuloğlu-Aksaz ve Fırat, 1992; Mandan-Sürücü, 2009). Bu derleme çalışmasının öncelikli olarak Türkiye alanyazınına katkı getireceği düşünülmektedir.

Alanyazında çalışmalardan çıkan bu sonuçlar ışığında, zihin yetersizliği olan yetişkinlerin bireysel özelliklerine ve gereksinimlerine dayalı, doğru, yeterli ve zamanında bilgi verilmesi, çocuklarına ya da öğrencilerine cinselliği kötü göstermemeleri için ailelerin ve öğretmenlerin bilinçlendirilmesi, cinselliğin tabu olmaktan çıkarak normal bir gelişim alanı olarak ele alınması için gerekli politikaların geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca cinselliğe yönelik algılar aile ve toplumsal yapıdan bağımsız olmadığı için bu konuda verilecek aile eğitimleri ve farkındalık çalışmaları büyük önem arz etmektedir.

İleri araştırmalarda zihin yetersizliği olan yetişkinleri içinde buldukları durumun ve çevrenin özellikleriyle ele alarak bu bireylerin cinselliklerine ilişkin derinlemesine bilgi toplanan nitel araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Bu bireylerin cinselliği nasıl algıladıklarının, kadın ve erkeklerin algıları arasındaki farkın incelenmesine ve cinselliğe yönelik doğru olmayan ve olumsuz algıların değiştirilmesine yönelik çalışmaların planlanması önerilebilir. Cinsellik eğitimlerinde bağımsız yaşam becerileriyle sınırlı kalmayan, doğrudan cinsel içerikli beceri ve davranışların da öğretimini içeren kapsamlı eğitimlerin gerçekleştirildiği araştırmalara gereksinim duyulmaktadır (Medina-Rico vd., 2018; Schaafsma vd., 2014; Wilson vd., 2011). Cinsellik eğitimine yönelik son çalışmalar, zihin yetersizliği olan yetişkinleri kendi cinsel yaşamlarını yönetme konusunda desteklemeye gereksinim olduğunu ve buna yönelik uzmanlar tarafından hazırlanan nitelikli eğitimlerin, yine uzmanlar ya da bu yetişkinlerle yakın ilişkide olan kişiler tarafından verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Chrastina ve Vecerova, 2018). Bu doğrultuda zihin yetersizliği olan yetişkinlerin cinsel yaşamda gereksinim duydukları bilgi ve beceriler belirlenerek bu gereksinimlere dayalı kapsamlı cinsellik eğimleri düzenlenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Akın Bülbül, I. (2012). *Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş erkek ergenlere ebeveynleri aracılığıyla uygun mastürbasyon yapma becerisinin kazandırılmasında eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akrami, L., & Davudi, M. (2014). Comparison of behavioral and sexual problems between intellectually disabled and normal adolescent boys during puberty in Yazd, Iran. *Iranian journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 8(2), 68.

- Arnett, J. J. (2010). *Adolescence and emerging adulthood*. (4. Baskı). Pearson Education Limited.
- Azzopardi-Lane, C., & Callus, A. M. (2015). Constructing sexual identities: people with intellectual disability talking about sexuality. *British Journal of Learning Disabilities*, 43(1), 32-37.
- Balogh, R., Bretherton, K., Whibley, S., Berney, T., Graham, S., Richold, P., ... & Firth, H. (2001). Sexual abuse in children and adolescents with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(3), 194-201.
- Bennett, C., & Coyle, A. (2007). A minority within a minority: Experiences of gay men with intellectual disabilities. *Out in Psychology: Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Queer Perspectives*, 125-45.
- Bernert, D. J. (2011). Sexuality and disability in the lives of women with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability*, 29(2), 129-141.
- Bernert, D. J., & Ogletree, R. J. (2013). Women with intellectual disabilities talk about their perceptions of sex. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(3), 240-249.
- Bilgiç, E. (2015). *Zihin engelli ergenlerin annelerinin cinsel eğitimle ilgili görüşleri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Bowman, R. A., Scotti, J. R., & Morris, T. L. (2010). Sexual abuse prevention: A training program for developmental disabilities service providers. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(2), 119-127.
- Bozdemir, N., & Özcan, S. (2011). Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. *Turkish journal of Family medicine and primary care*, 5(4), 37-46.

- Brown, M., & McCann, E. (2017). Mediated pathways, negotiated identities: a critical phenomenological analysis of the experience of sexuality in the context of intellectual disability. *Journal of Research in Nursing*, 22(8), 615-617.
- Brown, M., & McCann, E. (2018). Sexuality issues and the voices of adults with intellectual disabilities: A systematic review of the literature. *Research in Developmental Disabilities*, 74, 124-138.
- Cangöl, E., Karaca, P., & Aslan, E. (2013). Engelli bireylerde cinsel sağlık. *Androloji Bülteni*, 53(1), 141-146.
- Chrastina, J., & Večeřová, H. (2018). Supporting Sexuality in Adults with Intellectual Disability—A Short Review. *Sexuality and Disability*, 1-14. <https://doi.org/10.1007/s11195-018-9546-8>.
- Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği (CİSED). *Cinsel mitler*. <https://www.cised.org.tr/icerik/146/cinsel-mitler>. (Erişim Tarihi: 01.11.19).
- Cole, S. S. (1984). Facing the challenges of sexual abuse in persons with disabilities. *Sexuality and Disability*, 7(3-4), 71-88.
- Coleman, E. (2007). Creating a sexually healthier world through effective public policy. *International Journal of Sexual Health*, 19(3), 5-24.
- Conod, L., & Servais, L. (2008). Sexual life in subjects with intellectual disability. *Salud Pública de México*, 50, 230-238.
- Dekker, A., Safi, M., Echteld, M. A., & Evenhuis, H. M. (2014). Sexuality and contraception in young people with mild intellectual disability; a qualitative study on the basis of 28 interviews. *Nederlands Tijdschrift Voor Geneeskunde*, 158, A8010-A8010.
- DeLamater, J. and Plante, R. F. (2015). The sociological study of sexuality: an introduction. J. DeLamater and R. F. Plante (Ed.), *Handbook of the sociology of sexualities*, in (pp.1-7). USA: Springer.

- Enow, H., Nagalingam, P., Singh, R., & Thalitaya, M. D. (2015). Need for a comprehensive sex and relationship education programme for adults with learning disability. *Psychiatria Danubina*, 27(1), 465-467.
- Ersoy, G. (2005). *Zihin özürlü ergen kız öğrencilere maket üzerinde menstürel bakım becerisinin kazandırılmasında davranış öncesi ipucu ve sınamayla öğretimin etkileri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Firth, H., Balogh, R., Berney, T., Bretherton, K., Graham, S., & Whibley, S. (2001). Psychopathology of sexual abuse in young people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(3), 244-252.
- Fitzgerald, C., & Withers, P. (2013). 'I don't know what a proper woman means': what women with intellectual disabilities think about sex, sexuality and themselves. *British Journal of Learning Disabilities*, 41(1), 5-12.
- Frawley, P., & Wilson, N. J. (2016). Young people with intellectual disability talking about sexuality education and information. *Sexuality and Disability*, 34(4), 469-484.
- Friedman, C., Arnold, C. K., Owen, A. L., & Sandman, L. (2014). "Remember our voices are our tools:" Sexual self-advocacy as defined by people with intellectual and developmental disabilities. *Sexuality and Disability*, 32(4), 515-532.
- Galea, J., Butler, J., Iacono, T., & Leighton, D. (2004). The assessment of sexual knowledge in people with intellectual disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 29(4), 350-365.
- Gardiner, T., & Braddon, E. (2009). 'A Right to Know'. Facilitating a relationship and sexuality programme for adults with intellectual disabilities in Donegal. *British Journal of Learning Disabilities*, 37(4), 327-329.

- Garwood, M., & McCabe, M. P. (2000). Impact of sex education programs on sexual knowledge and feelings of men with a mild intellectual disability. *Education and Training in Mental Retardation And Developmental Disabilities*, 269-283.
- Gougeon, N. A. (2009). Sexuality education for students with intellectual disabilities, a critical pedagogical approach: outing the ignored curriculum. *Sex Education*, 9(3), 277-291.
- Greenwood, N. W., & Wilkinson, J. (2013). Sexual and reproductive health care for women with intellectual disabilities: a primary care perspective. *International Journal of Family Medicine*, 2013, 1-8.
- Grossman, J. M., Frye, A., Charmaraman, L., & Erkut, S. (2013). Family homework and school-based sex education: delaying early adolescents' sexual behavior. *Journal of School Health*, 83(11), 810-817.
- Gürbüz, S. (2018). *Ergenlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin cinsel gelişim özelliklerinin ebeveyn görüşleri ile değerlendirilmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hanass-Hancock, J., Nene, S., Johns, R., & Chappell, P. (2018). The impact of contextual factors on comprehensive sexuality education for learners with intellectual disabilities in South Africa. *Sexuality and Disability*, 36(2), 123-140.
- Hayashi, M., Arakida, M., & Ohashi, K. (2011). The effectiveness of a sex education program facilitating social skills for people with intellectual disability in Japan. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 36(1), 11-19.
- İnci, Y. (2010). *Çocukların cinsel suiistimali ve istismarın sosyo-kültürel ve ekonomik boyutları*. Yayımlanmış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı.

- İşler, A., Taş, F., Beytut, D., & Conk, Z. (2009). Sexuality in adolescents with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability*, 27(1), 27-34.
- Kadıoğlu, H. (2005). *Yetişkin ve akran liderli cinsel eğitimin ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin cinsellikle ilgili bilgi ve tutumları üzerindeki etkileri*. Yayınlanmış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Keilty, J., & Connelly, G. (2001). Making a statement: An exploratory study of barriers facing women with an intellectual disability when making a statement about sexual assault to police. *Disability & Society*, 16(2), 273-291.
- Kijak, R. (2013). The sexuality of adults with intellectual disability in Poland. *Sexuality and Disability*, 31(2), 109-123.
- Kochhar-Bryant, C. A., & Greene, G. (2009). *Pathways to successful transition for youth with disabilities: A developmental process*. Merrill/Pearson.
- Konuk Er, R., Büyükbayraktar, Ç. G., & Kesici, Ş. (2016). Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere yönelik cinsel eğitim programının geliştirilmesi. *Turkish Journal of Education*, 5(4).
- Küçük, S. (2012). *Hafif zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerinde cinsel istismardan korunma konusunda farkındalık yaratma*. Yayınlanmış doktora tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kuloğlu-Aksaz, N. ve Fırat, A. (1992). Ergenlik Çağındaki Özürlü Bireylere Menstürasyon Döneminde Gerekli Olan Temizlik Alışkanlıklarının Kazandırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(02), 37-41.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Clarendon Press.

- Lafferty, A., McConkey, R., & Simpson, A. (2012). Reducing the barriers to relationships and sexuality education for persons with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities, 16*(1), 29-43.
- Leutar, Z., & Mihoković, M. (2007). Level of knowledge about sexuality of people with mental disabilities. *Sexuality and Disability, 25*(3), 93-109.
- Löfgren-Mårtenson, L. (2012). "I want to do it right!" A pilot study of Swedish sex education and young people with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability, 30*(2), 209-225.
- Mandan-Sürücü, S. (2009). *11-17 yaş orta düzey zihin engelli kız ergenlerin temel cinsel bilgi ve cinsel istismarı algılamalarının belirlenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Mayer, S. (2003). *What is a "Disadvantaged Group?"*. Effective communities Project. USA: Minneapolis.
- McCabe, M. P. (1999). Sexual knowledge, experience and feelings among people with disability. *Sexuality and Disability, 17*(2), 157-170.
- McCabe, M. P., & Cummins, R. A. (1996). The sexual knowledge, experience, feelings and needs of people with mild intellectual disability. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 13*-21.
- McCarthy, M. (2009). Contraception and women with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 22*(4), 363-369.
- Medina-Rico, M., López-Ramos, H., & Quiñonez, A. (2018). Sexuality in people with intellectual disability: Review of literature. *Sexuality and Disability, 36*(3), 231-248.
- Merriam, S. B. and Clark, M. C. (2006). Learning and development: The connection in adulthood. C. Hoare (Ed.), *Handbook of adult development and learning*, in (pp. 27-52). Oxford University.

- Morris, L. E. and Klunk, C. D. (2016). Revisiting adult development: Changing capabilities, perspectives and worldviews. *Adult Learning*, 27(1), 3-6.
- Murphy, G. H., & O'Callaghan, A. L. I. (2004). Capacity of adults with intellectual disabilities to consent to sexual relationships. *Psychological Medicine*, 34(7), 1347-1357.
- OECD. (2013). *OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills*. OECD Publishing. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en>.
- Öncül, N., & Yücesoy Özkan, Ş. (2010). Orta ve ileri düzeyde zihin yetersizliği olan yetişkinlere videoyla model olma kullanılarak günlük yaşam becerilerinin öğretilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 143-156.
- Parchomiuk, M. (2012). Specialists and sexuality of individuals with disability. *Sexuality and Disability*, 30(4), 407-419.
- Parchomiuk, M. (2013). Model of intellectual disability and the relationship of attitudes towards the sexuality of persons with an intellectual disability. *Sexuality and Disability*, 31(2), 125-139.
- Perlin, M. L. & Lynch, A. J. (2016). *Sexuality, disability and the law*. New York: Palgrave MacMillian.
- Pownall, J. D., Jahoda, A., Hastings, R., & Kerr, L. (2011). Sexual understanding and development of young people with intellectual disabilities: Mothers' perspectives of within-family context. *American journal on intellectual and developmental disabilities*, 116(3), 205-219.
- Quinn, C., & Browne, G. (2009). Sexuality of people living with a mental illness: a collaborative challenge for mental health nurses. *International Journal of Mental Health Nursing*, 18(3), 195-203.

- Rushbrooke, E., Murray, C., & Townsend, S. (2014). The experiences of intimate relationships by people with intellectual disabilities: A qualitative study. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(6), 531-541.
- Schaafsma, D., Kok, G., Stoffelen, J. M., Van Doorn, P., & Curfs, L. M. (2014). Identifying the important factors associated with teaching sex education to people with intellectual disability: A cross-sectional survey among paid care staff. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 39(2), 157-166.
- Scutella, R., Wilkins, R., & Horn, M. (2009). *Measuring poverty and social exclusion in Australia: A proposed multidimensional framework for identifying socio-economic disadvantage* (No. wp2009n04). Melbourne Institute of Applied Economic and Social Research, The University of Melbourne.
- Shandra, C. L., & Chowdhury, A. R. (2012). The first sexual experience among adolescent girls with and without disabilities. *Journal of youth and adolescence*, 41(4), 515-532.
- Swango-Wilson, A. (2011). Meaningful sex education programs for individuals with intellectual/developmental disabilities. *Sexuality and Disability*, 29(2), 113-118.
- Tarhan, N. (2004). *Aile yaşamı ve cinsel sağlık programının zihinsel engelli kız çocukların cinsel bilgi düzeylerine etkisi*. Yayımlanmış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thompson, V. R., Stancliffe, R. J., Wilson, N. J., & Broom, A. (2016). The content, usefulness and usability of sexual knowledge assessment tools for people with intellectual disability. *Sexuality and Disability*, 34(4), 495-512.
- Tice, C. J., & Harnek Hall, D. M. (2008). Sexuality education and adolescents with developmental disabilities: assessment, policy, and advocacy. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 7(1), 47-62.

- Turner, G. W., & Crane, B. (2016). Pleasure is paramount: Adults with intellectual disabilities discuss sensuality and intimacy. *Sexualities, 19*(5-6), 677-697.
- Van Schroyen Lantman-de Valk, H. M. J., Rook, F., & Maaskant, M. A. (2011). The use of contraception by women with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 55*(4), 434-440.
- Ward, B. (2000). *Seks ve yaşam*. (5. Baskı). Çev. Tektaş, N., İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Wilkinson, V. J., Theodore, K., & Raczka, R. (2015). 'As normal as possible': sexual identity development in people with intellectual disabilities transitioning to adulthood. *Sexuality and Disability, 33*(1), 93-105.
- Wilson, N. J., Parmenter, T. R., Stancliffe, R. J., & Shuttleworth, R. P. (2011). Conditionally sexual: Men and teenage boys with moderate to profound intellectual disability. *Sexuality and Disability, 29*(3), 275-289.
- World Association for Sexual Health. (2008). *Sexual health for the millennium: A declaration and technical document*. MN, USA: World Association for Sexual Health.
- World Health Organization (WHO). (2006). *Defining sexual health: Report of a technical consultation on sexual health 28–31 January 2002, Geneva*.
- World Health Organization (WHO). (2019). *Adolescent health and development*. Retrieved from http://www.searo.who.int/entity/child_adolescent/topics/adolescent_health/en/ (Accessed Date: 01.10.2019).
- Yıldırım, Y. F. (2011). *Dezavantajlı bir grup olarak engellilere yönelik eğitim faaliyetleri: İSMEK Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

Extended Abstract

Sexuality is the subject that individuals with intellectual disability need the most support from adolescence and families afraid to talk about. Sexuality is a phenomenon affected by socio-cultural norms and because sexuality is still taboo in many cultures, research on this issue is limited. Though sexuality is very important issue in adults with intellectual disabilities. The purpose of this study is to determine what skills are taught in the context of sexuality in studies conducted on the sexual life of adults with intellectual disabilities and how these individuals perceive sexuality. In line with relevant research findings suggestions have been developed for the researches and practices on sexual education and sexual life of adults with intellectual disabilities. The study is planned as a review study and firstly reveal that how the skills studied in the research on sexual life of adults with intellectual disabilities are categorized, and relationship between these skills and sexuality skills. Secondly, examined how adults with intellectual disabilities perceive sexuality based on literature. The importance of sexual education is discussed and the problems adults with intellectual disabilities face in this process are shared. According to the findings of the research, independent life skills such as safety skills, health skills, daily life skills, self-determination and interpersonal skills were studied in the context of sexuality skills with adults with intellectual disabilities. Therefore, independent life skills should be given importance in sexual education. In the studies on literature, it was seen that adults with intellectual disabilities had positive and negative perceptions of sexuality. Positive perceptions of sexuality, desire to establish close relationships with the opposite sex (such as special attention, flirting, marriage, being lovers), desire to exhibit sexual behaviors (masturbation, sexual intercourse, kissing, hugging, touching), desire to experience sexuality (sexuality to be important for them, the desire to experience sexual intimacy, to provide them with opportunities). Negative perceptions of sexuality are generally manifested by feelings of bad sexuality, fear, anxiety and reservations due to reasons such as sexual abuse, harassment, coercion, unwanted behaviors, unauthorized contact, and exposure to bad sexual discourse. Another perception of sexuality, adults with intellectual disabilities can not make sense of sexuality due to lack of information about sexuality, having wrong information, not being able to define desires appropriate to their gender, not being aware of their gender. According to these results in the literature, it is necessary to provide accurate, sufficient and timely information about sexuality based on the individual characteristics and needs of adults with intellectual disabilities. Finally, in the light of the research findings, recommendations were made for the practice and further researches regarding the sexual life of adults with intellectual disabilities.